

El Centre de Documentació Ramon Llull (CDRL) de la Universitat de Barcelona

Lola Badia (Barcelona)

■ 1 Coordinades generals

El Centre de Documentació Ramon Llull (CDRL) és un organisme de la Universitat de Barcelona, físicament situat en dos locals de l'Edifici Josep Carner de la Facultat de Filologia, assignats al Departament de Filologia Catalana. Existeix oficialment des de l'any 2006 i es regeix per un Reglament emanat de la Comissió de Recerca de la Universitat de Barcelona. El finançament bàsic que proporciona la institució que l'acull es complementa amb fons procedents dels Projectes de recerca del Govern espanyol i de les subvencions de la Generalitat a Grups de Recerca Consolidats, gestionats pels membres titulars del Centre, i d'altres derivats de convenis amb institucions i empreses privades establerts per a la realització de tasques específiques. Són dades que es poden recuperar i ampliar al lloc web del Centre: <<http://cdoclull.narpan.net>>.

Els objectius del CDRL són la promoció de la recerca especialitzada sobre Ramon Llull i el lul·lisme i els seus contextos cultural i científic i la difusió, la promoció i la gestió dels estudis lul·lians, en particular, i de la cultura, la ciència i el lèxic catalans medievals, en general. Els àmbits en què es treballa són la documentació i la bibliografia, l'edició i el tractament informatitzat de textos catalans medievals, dels manuscrits i els impresos antics que es conserven, el lèxic català antic, els estudis sobre Ramon Llull i el seu context i la difusió d'aquests estudis.

Els membres titulars del CDRL són professors de la Universitat de Barcelona (Lola Badia, Lluís Cifuentes, Joaquim Rafel, Albert Soler, Joan Santanach), que treballen juntament amb becaris d'aquesta institució, amb professors d'altres universitats, amb tècnics informàtics i amb investigadors de procedències diverses, tots ells adscrits al CDRL com a membres col·laboradors; en conjunt, una trentena de persones. Les tres àrees d'activitat del Centre són visibles a la xarxa internet i estan lligades a les corresponents empreses digitals: la base de dades Llull DB, sobre Ramon Llull i les

seves obres, el portal *Sciència.cat* –amb la base de dades *Sciència.cat DB*– i el *Diccionari de Textos Catalans Antics (DTCA)*.

El punt de partida històric del Centre de Documentació Ramon Llull és el Llegat Bonner, constituït pels materials bibliogràfics i de treball que Anthony Bonner, l'eminent lul·lista nord-americà resident a Mallorca, va voler cedir a la Universitat de Barcelona en ocasió de la posada en funcionament de la *Llull DB*, l'esmentada base de dades monogràfica sobre Ramon Llull que ell mateix va dissenyar i que s'hostatja als servidors de la institució. El 8 de març del 2001, i en presència de les més altes autoritats acadèmiques, Anthony Bonner va oficialitzar la donació dels seus arxius sobre Ramon Llull i el lul·lisme a la Universitat de Barcelona. Era la culminació d'una llarga col·laboració seva amb la Universitat de Barcelona, que el 1995 l'havia investit doctor honoris causa. El material sobre Ramon Llull cedit en aquella ocasió representa un esforç ingent, desplegat al llarg de més de vint-i-cinc anys de treball, per controlar tota la informació relativa a obres, manuscrits, bibliografia, temes, catàlegs i autoreferències lul·lians. El llegat Bonner és bàsicament una eina de treball i està compost d'un arxiu, d'una col·lecció bibliogràfica i d'una col·lecció de microfilms. Des de febrer de 2002, els fons del Llegat Bonner són accessibles en xarxa mitjançant la *Llull DB*, però els originals també estan a disposició d'aquells investigadors que vulguin consultar-los personalment.

■ 2 La Llull DB

La Base de Dades Ramon Llull (<<http://orbita.bib.ub.edu/llull/index.asp>>) és un instrument bibliogràfic electrònic concebut per ordenar, sistematitzar i facilitar la consulta exhaustiva de tota la informació referent a l'extensa producció del beat mallorquí, a l'encara més extensa obra que li ha estat atribuïda al llarg del temps i a les obres d'autors lul·listes o relacionats amb Ramon Llull. Tota aquesta informació és accessible a través de cinc bases de dades interrelacionades: obres, manuscrits, bibliografia, catàlegs i lul·listes.

L'actual *Llull DB* va ser concebuda i organitzada per Anthony Bonner als anys noranta a través del sistema operatiu DOS. Malgrat la dificultat de treballar amb mitjans tècnics poc eficaços, gran part de les dades recollides en paper al Llegat Bonner hi van ser introduïdes amb l'ajuda de col·laboradors i becaris de Mallorca i de Barcelona abans que Miquel Hernández, tècnic informàtic de la Universitat de Barcelona, la traduís al llenguatge

ASP (Active Server Pages) l'any 2001, amb la qual cosa esdevenia apta per a ser difosa a través de la xarxa internet.

El Centre de Documentació Ramon Llull ha ampliat el nucli inicial de la Lull DB creada per Bonner en quatre sectors, cadascun dels quals implica la identificació i la classificació dels manuscrits i les edicions corresponents. El primer ha estat la introducció del catàleg de les obres alquímiques pseudo-lul·lianes publicat el 1989 per Michela Pereira, professora emèrita de la Universitat de Siena, juntament amb la incorporació de dades inèdites procedents de materials cedits per aquesta investigadora. Segonament, s'ha procedit a registrar el catàleg de les obres pseudo-lul·lianes no alquímiques, extret dels fitxers del professor emèrit Fernando Domínguez, que els va elaborar quan era membre actiu al Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg de Brisgòvia. Fins al 2013 han estat incorporades 360 obres d'aquest sector tan extens i difícil de controlar, que es manté encara com un camp de treball obert.

El tercer sector ha estat l'entrada de les obres produïdes per lul·listes anteriors a l'any 1800. Han estat catalogades 776 obres d'aquest tipus. El quart sector és l'elaboració d'un cens biobibliogràfic de tots els noms que es relacionen amb Ramon Llull al llarg de la història del lul·lisme: autors, seguidors i detractors, copistes, possessors de manuscrits, editors, etc. De moment s'han registrat uns 1704 noms. El manteniment dels dos darrers sectors ha estat possible gràcies a l'eficaç col·laboració de la investigadora Maria Toldrà.

L'increment exponencial de la digitalització de les fonts bibliogràfiques de tota mena ha fet possible que actualment la Lull DB pugui oferir enllaços amb més de 2000 objectes digitals: articles de revista, edicions antigues i modernes i, sobretot, manuscrits. La font principal per als enllaços amb imatges de manuscrits ha estat el Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg de Brisgòvia, que n'ha posat en xarxa més de 600 de llatins a través del portal <<http://freimore.uni-freiburg.de>>. El CDRL, per la seva banda, ha fornit al Raimundus-Lullus-Institut les versions digitals d'una cinquantena llarga de manuscrits en llengües romàniques.

Si la idea inicial de la Lull DB era la de crear un instrument que reunís de manera ràpida i segura la informació sobre Ramon Llull millorant les eines bibliogràfiques convencionals, el creixement posterior de l'empresa l'ha transformada en una autèntica eina de recerca gràcies a la possibilitat de dur a terme cerques en materials molt extensos i variats a través d'índexs combinats que revelen connexions insospitades entre dades diverses. És possible, per exemple, identificar un manuscrit determinat, consultable

en imatge, amb l'ítem d'un inventari de béns antic quan aquest darrer ha estat entrat al programa detallant les obres que conté. D'altra banda, el llistat exhaustiu de noms que apareix en les descripcions dels manuscrits i la connexió d'aquests amb els prop de 1500 noms que apareixen a l'inventari de lul-listes permet un coneixement més exacte i precís d'alguns còpies i possessors, que fins ara no eren més que noms aïllats o personatges amb prou feines identificats.

Darrerament s'ha activat un nou recurs de cerca en la base de dades d'Obres de la Llull DB: es tracta de donar visibilitat a les dades relatives a les llengües emprades per a l'escriptura i la difusió de les obres de Llull. Cada entrada del catàleg de Bonner ofereix informació sobre la llengua original de la redacció i sobre les seves traduccions medievals, amb detalls específics sobre la cadena de les versions conservades i les perdudes. D'altra banda, és possible accedir des d'aquest sector a les dades sobre la llengua dels manuscrits i de les edicions que la Llull DB ja té emmagatzemades. Això vol dir que es pot consultar una llista de tots els manuscrits escrits en una determinada llengua, o obtenir informació sobre les versions més antigues relatives a llengües diferents (les escrites en llatí, en català o en àrab), sobre els diferents itineraris de traducció (per exemple, del català a l'occità, i d'aquest darrer al francès, i en quines obres s'han produït aquests fenòmens). Aquest projecte ha estat possible gràcies a la col·laboració de la professora Elena Pistolesi, de la Universitat de Mòdena, a partir d'una recerca seva que va publicar el 2009. La base de dades d'Obres lul·lianes també s'enriquirà pròximament amb la introducció d'un camp de text que doni accés al resum del contingut de cadascun dels escrits catalogats de Ramon Llull.

La Llull DB, que ja porta deu anys a la xarxa i que no ha parat mai de ser actualitzada i de créixer en complexitat, ha esdevingut una eina indispensable per als estudis lul·lians, consultable per als usuaris registrats en versió catalana en la seva totalitat i parcialment (només la interfície) en versió anglesa. Les xifres de consulta són del tot eloqüents: des del febrer del 2002 s'hi han obert més de 300.000 sessions de treball, la qual cosa implica la visita de més de cinc milions de pàgines, en una mitjana de 4000 sessions per mes.

■ 3 Ciència.cat

La segona línia de treball del CDRL està encarada a l'estudi de la ciència i de la tècnica d'expressió catalana de l'Edat Mitjana i del Renaixement.

Ramon Llull és un dels escriptors que va usar en una data més primerenca l'expressió en llengua vernacle per a textos que parlaven de medicina i d'astronomia: el fet de situar aquest gest seu tan característic en el context que li correspon ha obert moltes portes per a la comprensió de les activitats de composició, difusió i transmissió del seu pensament. El sector científic-tècnic de la tradició textual catalana, pràcticament desatès abans dels darrers vint anys, s'ha revelat tan o més important per a l'estudi de la història cultural que els escrits de tema religiós, cronístic o literari, privilegiats des de sempre per l'atenció erudita.

Els treballs sobre la ciència i la tècnica antigues d'expressió catalana els dirigeix Lluís Cifuentes i són visibles a la xarxa a través del portal *Sciència.cat: La ciència en la cultura catalana a l'Edat Mitjana i el Renaixement* (<<http://www.sciencia.cat/>>), actiu des del 14 d'abril de 2006 i que s'alimenta de les activitats d'investigació portades a terme pel seu promotor i els seus col·laboradors des del 1993. El portal ofereix informacions diverses sobre els resultats de la recerca en el camp que li correspon i, a més de dades sobre l'equip de treball que el fa possible, les novetats acadèmiques i bibliogràfiques i els enllaços d'interès específic, hostatja una Biblioteca Digital i una base de dades, la *Sciència.cat DB*.

La Biblioteca Digital <<http://www.sciencia.cat/biblioteca/biblioteca.htm>> està constituïda per diferents seccions que enllacen versions digitals d'articles i edicions d'obres al costat d'un sector destinat a publicacions electròniques pròpies i un altre pensat per fer accessibles els resultats de la recerca al lector no especialitzat.

Des del juny del 2012 s'ha obert també parcialment a la consulta pública la base de dades relacional *Sciència.cat DB* <<http://www.sciencia.cat/db/scienciadat-db.htm>>. Aquesta eina informàtica dona accés al catàleg dels testimonis de la ciència i de la tècnica catalans de l'Edat Mitjana i del Renaixement elaborat per Lluís Cifuentes, que s'obrirà a la consulta progressivament. Aquest catàleg d'obres va acompanyat d'un catàleg de les fonts (manuscrits, edicions antigues i documents) que les han conservades o que forneixen informació sobre la seva difusió. La part relativa a les obres va ser publicada en forma de llibre del 2006 i ampliada amb diversos articles i volums monogràfics (vegeu més avall la bibliografia). La *Sciència.cat DB*, que està encara en fase de construcció i revisió, compta però ja amb 77 usuaris inscrits (s'hi accedeix per inscripció gratuïta). La bibliografia que l'alimenta (sobre el patrimoni català i el seu context europeu i mediterrani) conté 12.890 fitxes i el total de les obres comptabilitza 1115 ítems, dels quals 185 són complets i 57 publicats. De les 440 fitxes de ma-

nuscrits, 155 són completes i 57 les publicades. De les 36 fitxes d'impresos, 5 són completes, totes elles publicades.

■ 4 El Diccionari de Textos Catalans Antics

El Diccionari de Textos Catalans Antics (DTCA) és la primera concreció del Diccionari del Català Antic (DCA), fundat pel professor Joaquim Rafel, que havia estat gestionat des del Servei Tractament Informatitzat de Textos Catalans (STTC) de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona. Aquesta empresa pionera en el tractament digital de corpus lèxics es va incorporar a les tasques del CDRL a partir de 2007. A hores d'ara, el DTCA, consultable en xarxa (<<http://www.ub.edu/diccionari-dtca/>>), és un projecte compartit per la Universitat de Barcelona, la Fundació Lluís Carulla, la Fundació Noguera, l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Teologia de Catalunya. Aquestes cinc institucions custodien un extens fons de textos catalans antics digitalitzats i totes cinc donen suport i cobertura a entitats i investigadors que treballen en l'edició d'aquests textos. El DTCA és un diccionari de forma-lemma que posa a l'abast d'investigadors i estudiosos un cabal d'informació excepcional, ja que tots els textos que s'hi han introduït han estat lematitzats i se'n proporciona, per tant, la informació, no únicament per formes ocasionals, sinó també per lemes. La base de dades del DTCA té enregistrades al desembre del 2012 prop de 900.000 concordances i 36.552 formes diferents de 11.646 lemes.

El format de la consulta facilita la recerca de les formes enregistrades d'un lema que l'usuari pot especificar segons les seves necessitats i també es poden obtenir totes les ocurrències de cadascuna de les formes obtingudes, en forma de concordances. Com a alternativa possible es pot especificar una forma determinada i el sistema mostra si existeix o no a la base de dades i en cas positiu es pot obtenir el seu lema i les seves ocurrències, també en forma de concordances. En qualsevol moment de la consulta es pot accedir a una ajuda en la qual es proporciona informació sobre els criteris de cerca, la presentació dels resultats, els codis utilitzats, les edicions de base, etc. Aquestes instruccions es poden seguir tant en català com en anglès.

La connexió entre el corpus lèxic lematitzat del DTCA i les tasques bàsiques del CDRL s'ha revelat molt productiva. Així, per exemple, en la consulta del diccionari, començant amb un lema o una forma específics, es pot accedir a les concordances de les obres escollides. De les vint-i-una obres introduïdes, n'hi ha set de lul·lianes i, d'aquestes set, tres van ser

copiades per Guillem Pagès, un dels primers col·laboradors de Ramon Llull. Gràcies al DTCA, és possible obtenir instantàniament una gran quantitat d'informació sobre els usos gràfics, lèxics i morfològics dels estadis més primerencs de la *scripta* llibraria catalana. El DTCA és, doncs, una eina de gran valor per a l'editor o l'estudiós de textos medievals catalans, lul·lians o no.

■ 5 Altres activitats en què participa el CDRL

El CDRL està implicat en la producció de diverses empreses d'edició de textos. Alguns dels seus membres tenen funcions de responsabilitat en la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL), una sèrie que ofereix edicions crítiques homologades filològicament de les obres catalanes de Ramon Llull encara inèdites o que han estat publicades amb mitjans tècnics insuficients. La Comissió Editora de la NEORL, nomenada pel Patronat Ramon Llull, té cura dels criteris científics d'una empresa nascuda a la penúltima dècada del segle XX per tal de completar i actualitzar els 21 volums de les Obres Originals de Ramon Llull (ORL), publicats a Palma entre 1906 i 1950. La NEORL es beneficia de la llarga experiència editorial de la sèrie Raimundi Lulli Opera Latina (ROL), que es publica des del 1957 al Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg de Brisgòvia dins del Corpus Christianorum, Continuatio Medievalis. La NEORL compta amb onze volums publicats i amb mitja dotzena de títols en preparació.

Albert Soler, membre del CDRL, és el codirector de la Col·lecció Blaquerna juntament amb el professor Pere Rosselló de la Universitat de les Illes Balears. Aquesta col·lecció és dedicada a la publicació d'estudis sobre Ramon Llull i el lul·lisme i sobre els contextos culturals en què es produeixen ambdós fenòmens. És una acció del Programa Blaquerna d'Estudis Lul·lians que impulsen la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Barcelona. El catàleg de la col·lecció consta actualment de deu títols, entre els quals hi ha dos volums de simposis d'estudis lul·lians, un diccionari de definicions lul·lianes, i diverses monografies sobre qüestions lul·lianes i estudis del seu context històric i cultural.

Les bases de dades produïdes al CDRL són eines indispensables per a la compilació de diversos repertoris bibliogràfics d'aparició anual. La revista *Studia Lulliana*, de la Maioricensis Schola Lullistica, publica a cada número una secció de bibliografia i ressenyes que es gestiona des de la Llull DB. La secció catalana del *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (BBAHLM)* es nodreix de fitxes procedents tant de la Llull DB

com de les que s'exporten de la base de dades bibliogràfica de la Narpan DB, que alimenta la *Sciència.cat* DB. Aquestes mateixes fitxes bibliogràfiques conflueixen en el repertori *Quèrn*, de literatura i cultura catalanes de l'Edat Mitjana i de l'Edat Moderna, i en versió anglesa compactada, es publiquen al *Year's Work of Modern Language Studies (YWMLS)*, en la secció de literatura catalana medieval.

El CDRL va col·laborar amb l'Institut Europeu de la Mediterrània en l'organització de l'exposició "*Raimundus, christianus arabicus: Ramon Llull i l'encontre entre cultures*". N'ha estat el comissari Albert Soler. Aquesta exposició va ser inaugurada a la Biblioteca Nacional d'Algèria, a Alger, el 13 de març del 2007, per S. M. la Reina Sofia i la ministra d'universitats algeriana. Va ser després a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (abril 2007), inaugurada pel President de la Generalitat, i a la Llotja de Palma (maig 2007), inaugurada pel President del Govern Balear. Entre el 2007 i el 2011 ha continuat el seu periple itinerant de Perpinyà a Rabat, de Torroella de Montgrí a Alacant.

El CDRL, en representació de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, és membre actiu de l'Aula Lul·liana de Barcelona (<<http://aulalulbcn.narpan.net/>>). Es tracta d'un projecte de col·laboració entre quatre facultats universitàries de centres diversos: la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona i la Facultat de Teologia de Catalunya. L'Aula Lul·liana és un àmbit d'intercanvi interdisciplinari des de la filologia, la filosofia i la teologia i també un espai de formació i de divulgació. La iniciativa recull una llarga i fecunda tradició d'estudis sobre Ramon Llull, el seu pensament, la seva obra i el context en el qual aquesta es produeix i es difon al llarg dels segles. En va ser impulsor l'historiador i teòleg Josep Perarnau, doctor honoris causa per la Universitat de Barcelona a proposta del CDRL, i els seus membres s'emmirallen en l'herència intel·lectual de l'historiador de la filosofia i de Ramon Llull, Eusebi Colomer (1923–1997). Els objectius de l'Aula Lul·liana són establir dinàmiques de col·laboració i d'intercanvi entre els professors i investigadors de les quatre institucions que es dediquen als estudis lul·lians; potenciar el rigor científic i acadèmic dels estudis lul·lians que es produeixen al nostre país; contribuir a la formació de nous investigadors i crear una línia d'alta divulgació de l'obra i el pensament de Ramon Llull i el lul·lisme i del context en el qual es produeixen. Entre el 2007 i el 2012 l'Aula Lul·liana ha celebrat sis Jornades Acadèmiques Interdisciplinàries i ara s'implica en el projecte d'organitzar un congrés internacional

interdisciplinari amb motiu del setè centenari de la mort de Ramon Llull, que escaurà el 2015–2016. ■

■ Bibliografia i webgrafia

Badia, Lola / Bonner, Anthony / Soler, Albert (en premsa): “A brief history of the Llull DB and its derivatives”, *Digital Philology: A Journal of Mediaeval Cultures*.

Boletín Bibliográfico de la AHLM. <<http://www.ahlm.es/Primera.html>> [Consultat el 15 de desembre de 2012].

Cifuentes, Lluís (2006): *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona / Palma: Universitat de Barcelona / Universitat de les Illes Balears (Col·lecció Blaquerna; 3), 2a ed. revisada i augmentada.

— (2007): “Textes científiques en catalan (XIII–XVIIe siècles) dans les bibliothèques de France”, *Médiévales: Langue, Textes, Histoire* 52, 89–118.

— (2011–2012, en premsa): “La bibliografia mèdica catalana d'Arnau de Vilanova: estat de la qüestió i nous textos (amb una nota sobre la difusió a Catalunya d'una Vida d'Arnau)”, *Arxiu de Textos Catalans Antics* 30–31.

Pereira, Michela (1989): *The Alchemical Corpus Attributed to Raymond Llull*, London: The Warburg Institute / University of London (Warburg Institute Surveys and Texts; 18).

Pistolessi, Elena (2009): “Tradizione e traduzione nel *corpus* lulliano”, *Studia Lulliana* 49, 3–50.

Quèrn. *Butlletí bibliogràfic de literatura i llengua catalanes de l'edat mitjana i l'edat moderna*, 1993. <<http://www.quer.n.cat/>> [Consultat el 15 de desembre de 2012].

YWMLS Year's Work of Modern Language Studies, Oxford: Modern Humanities Research Association. <<http://www.mhra.org.uk/Publications/Journals/ywmls/index.html>> [Consultat el 15 de desembre de 2012].

- Lola Badia, Universitat de Barcelona, Centre de Documentació Ramon Llull / Departament de Filologia Catalana, Gran Via de les Corts Catalanes, 585, E-08007 Barcelona, <lola.badia@ub.edu>.